

УДК 811.161.2'243'42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/27.204614>**Сергій ЯРЕМЧУК,***orcid.org/0000-0002-5648-7466*

викладач кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) *kochanyja@gmail.com*

## СПЕЦИФІЧНІ ВИДИ ДИКТАНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті приділено увагу практичному письму як різновиду мовленнєвої діяльності в навчанні української мови як іноземної. Виокремлено диктант як важливий метод у навчанні письма студентів-іноземців. Проведені в певній системі, з дотриманням відповідних методичних вимог, диктанти допомагають студентам вищих закладів освіти зміцнити їх орфографічну, пунктуаційну грамотність, сприяють закріпленню навичок письма.

Загальноєвропейські рекомендації щодо навчання мови як іноземної у вищих закладах освіти подають рівні формування навичок та вмінь створення письмових текстів у кількох шкалах – загальної письмової продукції, практичного і творчого письма. Приклади видів писемної діяльності охоплюють: заповнення формулярів, анкет та списків запитань, написання статей, звітів та доповідей, складання записів для майбутнього використання, творче та образне письмо, написання особистих чи ділових листів, а також запис висловлювання під диктування.

Сучасна методична література рекомендує багато різних видів диктантів, які проводяться залежно від мети та етапу вивчення тієї чи іншої граматичної теми в закладах вищої освіти. У статті розглянуто особливі види диктантів, які проводяться не настільки часто, як основні, у своїй більшості у групах із середнім та вищим рівнем знань або на старших курсах.

Цінність різних видів диктантів полягає в тому, що вони дають можливість викладачеві організувати всю групу для певної цілеспрямованої роботи, активізують розумову діяльність студентів, прищеплюють навички колективної, а разом із тим індивідуальної та самостійної роботи, яку регулює та координує викладач. Така робота привчає студентів-іноземців до швидкого й точного виконання завдань, виховує їх волю та відповідальність за самостійну роботу.

Навчання практичного письма у вигляді диктантів сприяє зростанню грамотності студентів-іноземців, їх професійному зростанню, кращому орієнтуванню в суспільстві, удосконаленню мовно-комунікативної компетенції.

**Ключові слова:** диктант, письмо як вид мовленнєвої діяльності, українська мова як іноземна, навички письма.

**Serhiy YAREMCHUK,***orcid.org/0000-0002-5648-7466*

Teacher of the Department of Foreign Languages

National University "Lviv Politechnic"

(Lviv, Ukraine) *kochanyja@gmail.com*

## SPECIFIC TYPES OF DICTATIONS AT LESSONS OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The article focuses on practical spelling as a form of speech activity in teaching Ukrainian as a foreign language. Dictation was singled out as an important writing method specifically for foreign students. Conducted in a certain system, with the observance of an appropriate methodological requirement, dictation helps students of higher education to strengthen their spelling, punctuation literacy as well as contribute to the consolidation of writing skills.

Commonly accepted European guidelines for teaching language as a foreign language in higher education establish the levels of writing skills accordingly to several scales general written production, practical skills and creative writing. Examples of writing activities include: filling in forms, questionnaires and question lists, writing articles and reports, writing notes for further use, writing creatively and figuratively, writing personal or business letters eliminating a possibility to be unable to write down while being dictated to.

Modern methodological literature recommends many different types of dictations, which are conducted depending on the purpose and stage of study of a grammatical topic in institutions of higher education. The article deals with specific types of dictation, which are not as frequent as the main ones, in most groups with intermediate and higher levels of knowledge or being used in advanced courses.

The value of different types of dictations is that they enable the teacher to organize the whole group for a specific purposeful work, activate the students' mental activity, install the skills of collective, and at the same time individual and independent work, which is regulated and coordinated by the teacher. Such work trains foreign students to accomplish tasks quickly and accurately, nurtures their will and responsibility for independent work.

The teaching of practical writing in the form of dictation contributes to the increase of literacy of foreign students, their professional growth, better orientation in society, promotes the improvement of linguistic and communicative competence.

**Key words:** dictation, writing as a type of linguistic ability, Ukrainian as a foreign language, writing skills.

**Постановка проблеми.** Письмо, як й інші види мовленнєвої діяльності в навчанні української мови як іноземної, бере досить активну участь у формуванні у студентів-іноземців комунікативної компетенції. Найважливішими її компонентами є лінгвістична, соціолінгвістична, прагматична, предметна та формально-логічна компетенції (Тарнопольський, 2008: 59). Опанування цими видами компетенції та їхній розвиток під час навчання мови як іноземної передбачає писемну продуктивну діяльність у різних жанрах і функціональних стилях мови.

Загальноєвропейські рекомендації щодо навчання мови як іноземної у закладах вищої освіти подають рівні формування навичок та вмінь створення письмових текстів у кількох шкалах: загальної письмової продукції, практичного і творчого письма. Види писемної діяльності охоплюють: заповнення формулярів, анкет та списків запитань, написання статей, звітів та доповідей, складання записів для майбутнього використання, творче та образне письмо, написання особистих чи ділових листів, а також запис висловлювання під диктування (Ніколаєва, 2003: 61).

**Аналіз досліджень.** Останнім часом вітчизняні мовознавці все більше цікавляться проблемами методики викладання письма іноземними мовами. Зокрема, англійською та німецькою мовою в загальноосвітніх та вищих закладах освіти приділено досить багато уваги (Свиридчук, 2006; Тарнопольський, 2008; Яхонтова, 2002). Проте якихось цілісних розгорнутих досліджень про те, як викладати письмо іноземним студентам у вітчизняній мовознавчій літературі, знаходимо небагато (Бей, 2008; Чистякова, 2010). У своєму нещодавньому дослідженні ми охопили далеко не всі види диктантів, які використовуємо під час практичних занять з української мови зі студентами-іноземцями: попереджувальний диктант, пояснювальний диктант, словниковий диктант, диктант із коментуванням, творчий диктант та контрольний диктант (Яремчук, 2018). Однак варто виділити і специфічні види диктантів, які у разі потреби також можна використати у процесі викладання української мови як іноземної. Сюди можна віднести такі види: вибірковий диктант, самодиктант, диктант-переклад, диктант «Перевіряю себе», вільний диктант та конкурсний диктант.

**Мета статті** – розглянути особливості методики навчання практичного письма через написання специфічних диктантів на заняттях з української мови як іноземної.

**Виклад основного матеріалу.** Диктанти за правом займають одне з найважливіших місць у

системі вправ із мови у процесі викладання української мови іноземним студентам. Проведені в певній системі, з дотриманням відповідних методичних вимог, диктанти допомагають студентам зміцнити їхню орфографічну, пунктуаційну та стилістичну грамотність, сприяють закріпленню навичок грамотного письма. Цінність різних видів диктантів полягає в тому, що вони дають можливість викладачеві організувати всю групу для певної цілеспрямованої роботи, активізують розумову діяльність студентів, прищеплюють навички колективної, а разом із тим індивідуальної та самостійної роботи, яку регулює та координує викладач. Така робота привчає іноземних студентів до швидкого й точного виконання завдань, виховує їхню волю і відповідальність за самостійну роботу.

Сучасна методична література рекомендує багато різних видів диктантів, які проводять викладачі залежно від мети та етапу вивчення тієї чи іншої граматичної теми. Розглянемо специфічні види диктантів, які, на наш погляд, варто використовувати під час навчання української мови студентів-іноземців середнього та вищого рівнів знань.

*Вибірковий диктант* має таку особливість, що викладач пропонує студентам записувати не весь текст, який диктує, а окремі слова чи словосполучення, правопис яких у цей час вивчається. Цей вид диктанту має особливо важливе значення для закріплення орфографічних навичок. Перед проведенням диктанту варто повторити відповідні правила правопису. Потім викладач диктує кожне речення по 2–3 рази, не членуючи його на частини, з розрахунком на те, щоб студенти встигли записати потрібні слова. Після проведення вибіркового диктанту варто організувати обговорення правопису вивчених орфограм і повторити відповідні правила. Вибірковий диктант також цінний тим, що дає змогу за короткий час записати велику кількість слів на відповідне правило.

*Зразок вибіркового диктанту.*

1. Ви знаєте, як сплять старі гаї? Вони все бачать крізь тумани.

2. Горить-тремтить ріка, як музика.

3. Ми підемо вперед – історія не жде.

4. Усе підводиться, встає, росте й сміється.

5. І я сіяю, крильми розгортаюсь, своїх орлів скликаю, кличу, зву. (П. Тичина).

*Самодиктант.* Суть цього диктанту полягає в тому, що студенти записують вивчене напам'ять. Студенти згадують і по пам'яті записують текст, нібито самі собі диктуючи. Щоб успішно провести цей диктант, викладач за день до його проведення

попереджає студентів і пропонує їм повторити раніше вивчений текст, а також звернути увагу на орфограми та розділові знаки. Текст самодиктанту повинен бути невеликим, тому що він вимагає великої уваги й напруження усієї розумової діяльності студентів.

Самодиктанти варто проводити систематично, тому що вони розвивають у студентів стійку увагу до правопису слова, розділових знаків, побудови речень. Виховне значення самодиктанту полягає ще й у тому, що студенти, пишучи вивчені вірші чи уривки художньої прози, глибше усвідомлюють художнє слово, проймаються його красою і цим самим підносять культуру української мови.

*Зразок самодиктанту.*

Тече вода із-зі гаю

Та попід горою.

Хлюпочуться качаточка

Поміж осокою.

А качечка випливає

З качуром за ними,

Ловить ряску, розмовляє

З дітками своїми (Т. Шевченко).

*Диктант-переклад.* Цей диктант проводиться так: викладач читає текст іноземною мовою, а учні записують його українською мовою. Тому текст слід читати повільно, між реченнями робити чималі паузи, даючи студентам час поміркувати, перекласти і правильно записати його. Після запису всього тексту студенти самостійно перевіряють його, слухаючи повторне читання іноземною мовою. Диктант-переклад може бути ускладнений певними граматичними завданнями: перекласти й поставити іменники в певному відмінку, дієслова – в часі, особі.

Перевіряючи й аналізуючи диктант-переклад, викладач особливу увагу приділяє точності і правильності перекладу. Цей вид диктанту корисний тим, що дає можливість зіставити слова й орфографію різних мов, диференціювати їх і, знайшовши спільне та відмінне, поглибити свої знання як однієї, так і другої мови.

*Зразок диктанту-перекладу.*

1. Я никого не встретил. Он ни с кем не встречался. Встречаться сегодня не с кем. Они ни с кем не говорили. Ни о чем они не могли говорить. Она никого не слушала. Слушать ей завтра будет некого.

2. Вентиляция, ботанический, артистический, территория, аккорд, аттестат, пассажир, сумма, массив, параллель, санаторий, Бразилия, Вьетнам, Великобритания, парижский, рижский, англичанин, африканец.

*Диктант «Перевіряю себе».* Особливості цього диктанту полягають у тому, що після написання його

й підкреслення сумнівних для себе місць у тексті, студенти, перевіряючи себе, запитують викладача про написання того чи іншого слова чи постановку розділового знака. Вони також мають право виправляти помилки, користуючись довідниками, підручниками, словниками. Цей вид диктанту корисний тим, що прищеплює студентам навички самоконтролю, привчає їх уважно ставитися до написання кожного слова, точно формулювати запитання, якщо виникає сумнів щодо написання слова чи розділового знака. Проведений у спокійній обстановці, з доброзичливою допомогою викладача, такий диктант приносить велику користь. Перевіряючи такий диктант, викладач повинен урахувати тільки не виправлені самим студентом помилки, хоча для себе викладачеві і слід занотувати всі допущені помилки в цьому диктанті.

*Зразок диктанту «Перевіряю себе».*

1. Отак собі він ходить по гаях, заглиблюючись у гущину дедалі більше.

2. Дніпро тече повільно, величаво, розливаючись безліччю рукавів, застоюючись у лиманах, омиваючи плавні.

3. Сонце схилилось над ним, накривши його золотим покривалом, витканим із ясного проміння.

4. Хто знання має, той і мур зламає.

5. Заходила ніч, а буря не вгавала.

6. Неситий не виоре на дні моря поле.

7. А тим часом сичі вночі недобре віщують.

*Вільний диктант* має таку особливість, що студенти записують текст не дослівно, а скорочено, залишаючи основний зміст продиктованого. Проте від студентів необхідно вимагати, щоб вони писали якомога ближче до прочитаного тексту. Текст для вільного диктанту має бути суцільним, цікавим за змістом і таким, що легко членується на окремі частини. При проведенні вільного диктанту викладач спочатку з'ясовує важкі слова, вислови, потім виразно й повільно читає увесь текст, щоб студенти збагнули та зрозуміли його зміст у цілому. Після цього викладач читає текст частинами по 2–4 речення, що здебільшого складають абзац, один раз, а студенти записують ці речення так, як вони запам'ятали. Студенти вільно викладають свої думки, не думаючи про жодні завдання граматичного характеру. Після такого запису всього тексту студенти самостійно перевіряють записане. Під час перевірки і розбору вільних диктантів викладач має аналізувати як граматичні, так і стилістичні помилки.

Значення вільних диктантів полягає в тому, що вони розвивають пам'ять студентів, увагу до слова та сприяють розвитку їхнього мовлення.

Цей вид диктанту займає проміжне положення між диктантами і переказами. Запровадження його стане хорошою підготовкою студентів до різноманітних робіт з розвитку як усного, так і писемного мовлення.

*Зразок вільного диктанту.*

Дощ у степу

У другій половині дня на безхмарному небі з'явився клаптик синьої хмари. Залитий сонцем степ відразу принішк, загаїв подих. Хмара швидко йшла і розросталась у темно-синій гірський хребет. Скоро вона закрила собою весь величезний простір неба.

Раптом через цей хребет прокотилась вогняна тріщина і розколола його до чорної прірви. Десь далеко почувся гуркіт грому, що наближався, розкочуючись по безмежному простору. Полями помчали табуни презлих вітрів. Вони пригнули до самої землі невеличкі дерева. В повітрі заметушилися птахи.

Все ближчими ставали звуки грози. Важка сива хмара нависла над степом і спустила на нього свої мокрі паруси. З тихим дзвоном упали перші краплини, а потім чарівною музикою зашумів густий дощ.

Вода вже блищала на розмитому шляху, а травневий дощ усе падав. Розквітла земля набиралася сили, прикрашалася зеленими шатами (за О. Гончарем).

*Конкурсний диктант* є одним із засобів підвищення орфографічної, пунктуаційної та стилістичної грамотності студентів. Текст такого диктанту має бути складнішим за контрольний, і ця обставина становить додаткові труднощі для студентів. Оголошуючи конкурс на краще написання диктанту, викладач викликає інтерес у студентів до самого тексту і бажання написати його якнайкраще. А це якраз і сприяє глибшому вивченню правопису й пунктуації.

Складні тексти конкурсних диктантів сприяють збагаченню активного словникового запасу студентів і покращенню культури їхнього мовлення. Методика проведення цього диктанту така ж, як і методика контрольного. Викладач спочатку читає весь текст, а потім диктує окремі речення,

поділяючи їх на частини. Коли всі речення продиктовані й записані, викладач знову читає весь текст, роблячи паузи після кожного речення. Це дає студентам можливість уважно перевірити й виправити написане. Після цього роботу одразу здають викладачеві на перевірку.

Значення конкурсних диктантів полягає у вихованні свідомого та відповідального ставлення до оволодіння основними нормами літературної мови.

*Зразок конкурсного диктанту.*

Степ

Який багатий і прекрасний степ у жнива! Якими тільки барвами не грає він! То попелясто-жовтою – житньою, то мідно-червоною – пшеничною, то білястою барвою ячменів, то зелено-темним полиском кукурудзи, то білопінною рянотою гречки, то сонячним розливом, аж ген там край шляху, де звели догори свої картузи соняшники.

Лежить він, повитий красою, шепоче стиглим колосом. Скільки разів на рік він міняє свою оздобу? Ще недавно, навесні, він лежав чорнотілий, клубочився сизим маревом випарів... Напоений вологою, насажений сонцем, прийняв він на лоно своє золотий засів. Потім зарум'явився, зазеленів першими сходами, а згодом обіслався ніжними килимами – ярицвітами. А ще згодом вже гойдав він на собі хвилясту зелену піну злаків, красувався срібним колосом, цвів сережками, клубочився золотим пилом квітування, половів хмарками, аж поки не закипів золотим литвом повнозерного колосу!

І ось прийшли ми на його заклик збирати багаті жнива. Його недавні весняні сівачі стали жінцями (139 слів).

(І. Цюпа).

**Висновки.** Отже, навчання практичного письма у вигляді диктантів на заняттях з української мови як іноземної сприяє зростанню грамотності студентів-іноземців, їх професійному зростанню, кращому орієнтуванню в суспільстві, удосконаленню мовно-комунікативної компетенції. Методологія навчання письма в іноземній аудиторії ще досить мало розроблена, тому потребує подальшого аналізу, методичного осмислення та докладнішої уваги науковців-методистів.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бей Л. Б., Тростинська О. М. Проблеми викладання української мови різним категоріям студентів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки* : зб. наук. праць. Харків, 2008. Вип. 12. С. 42–49.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Свиридчук В. П. Використання лінгвістичних характеристик реферату у навчанні академічного письма студентів-заочників мовних спеціальностей. *Іноземні мови*, 2006. № 3. С. 31–34.

4. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою. Вінниця : Нова книга, 2008. 228 с.
5. Чистякова А. Б. Методичні засоби навчання іноземних студентів письма у вищому навчальному закладі. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки* : зб. наук. праць. Харків, 2010. Вип. 16. С. 255–266.
6. Яхонтова Т. В. Основа англомовного наукового письма : навч. посібник для студентів, аспірантів і науковців. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2002. 220 с.
7. Яремчук С. М. Види диктантів на заняттях з української мови як іноземної. *Науковий огляд*. Київ, 2018. № 3(46). С. 172–181.

## REFERENCES

1. Bey L. B. Problemy vykladannia ukrayinskoyi movy riznym katehoriyam studentiv [Problems of Teaching of Ukrainian for Different Categories of Students] // Teaching Languages in Higher Educational Establishments Nowadays. Intersubject links. Scientific Explorations. Experience. Search: Scientific works. Kharkiv, 2008, Nr 12, pp. 42–49 [in Ukrainian].
2. Zahalnoyevropeyski rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European Recommendations from Language Education: learning, teaching, assesment] / sc. dir. S. Y. Nikolayeva. Kyiv: Lenvit, 2003, 273 p [in Ukrainian].
3. Svyrudiuk V. P. Vykorystannia linhvistychnyh harakterystyk referatu u navchanni akademichnoho pysma studentiv-zaochnykyv movnyh spetsialnostey. [Using of Linguistic Referense in Teaching of Academic Writing for extramural Students of Language Departments] // Foreign Languages, 2006, Nr 3, pp. 31–34 [in Ukrainian].
4. Tarnopolskyi O. B. Metodyka navchannia studentiv vyshchyyh navchalnyh zakladiv pysma anhliyskoyu movoyu [Methodology of Teaching of Students of Higher Educational Establishments of English Writing]. Vinnytsia: Nova Knyha, 2008, 228p, [in Ukrainian].
5. Chystiakova A. B. Metodychni zasoby navchannia inozemnyh studentiv pysma u vyshchomu navchalnomu zakladi [Methodological Means of Teaching of Foreign Students in a Higher Educational Establishment] // Teaching Languages in Higher Educational Establishments Nowadays. Intersubject links. Scientific Explorations. Experience. Search: Scientific works. Kharkiv, 2010, Nr 16, pp. 255–266 [in Ukrainian].
6. Yahontova T. V. Osnovy anhlovnoho naukovoho pysma: navch. Posibnyk dlia studentiv, aspirantiv I naukovtsiv [Basis of English Scientific Writing: Manuel for Students, Aspirants and Scholars]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni I. Franka, 2002, 220p [in Ukrainian].
7. Yaremchuk S. M. Vidy dyktantiv na zaniattiah z ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi [Types of Dictations at the Lessons of Ukrainian as a Foreign Language]. Science Review. Kyiv, 2018, Nr 3(46), pp. 172–181 [in Ukrainian].